

Іванець А.В.

ДО ПИТАННЯ ПРО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНУ АКТИВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ КРИМУ ПІД ЧАС ДЕНІКІНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (ДР. ПОЛ. 1919 р.)

Попри помітне пожвавлення в останнє десятиріччя досліджень суспільствознавців про участь в політичному житті у післяреволюційні роки народів Криму, громадсько-політична активність українців на півострові вивчена вочевидь недостатньо. А між тим українці становили тоді і становлять зараз значну частину кримських мешканців, а, отже, українська етнічна група суттєво впливає на політичний клімат на Кримському півострові. Однією з найкращих, хоч і невеликою за обсягом, роботою щодо цього питання є доповідь С.С. Громова про кримські політичні структури українців у 1918-1920 рр¹. Спираючись на архівні та нові матеріали, автору вдалося загалом об'єктивно висвітлити тему. Проте один висновок п. Громова все ж таки потребує перегляду. Так, дослідник пише: "При Деникине, с учетом главного лозунга добровольческой армии воссоздания "единой и неделимой", говорить об открытой деятельности какой-либо украинской национальной партии или организации было невозможно"² і згадує лише про підпільну діяльність ліворадикальної партії боротьбистів. Науковець правильно вказує спрямування політики денікінської влади, проте навіть в умовах тиску російських шовіністичних кіл і поміркована українська громадськість не припиняла праці на національній ниві.

Наприкінці червня 1919 р. армія Денікіна встановила повний контроль над Кримом та південно-східною частиною України. Ось як згадував про тогочасну національну політику білих в Україні один із керівників УНР І. Мазепа: "Всюди, де проходили денікінські війська, провадилась груба протиукраїнська політика. Денікінова влада закривала українські школи, нищила бібліотеки..., масово переслідувала і розстрілювала українських учителів, кооператорів та інших культурних діячів"³. В Криму білі встановили пряме військове правління - у липні 1919 р. Главноначальствующим Таврійської губернії, а пізніше й "Новоросії", став генерал-лейтенант М.М. Шиллінг. Загальний реакційний антидемократичний курс білої диктатури в Криму знайшов свій вияв і у національній політиці. Вже в першій половині серпня білі видають наказ про закриття кримськотатарської Директорії, роблять спробу закрити газету "Міллет", відновлюють дореволюційні магометанські структури, а восени заарештовують активістів кримськотатарського національного руху⁴.

З встановленням білої диктатури 1919 р. створюються ще більш несприятливі умови для перетворення української етнічної групи Криму на частину сучасної української нації, а в містах півострова навіть постає питання про повне винищення українців. Ось що з цього приводу писали українські діячі в той час: "...українська національна справа в Криму ...з плином часу все дужче занепадає. Без коштів і достойних проводирів українське міське громадянство в Криму лишиться беззахисним проти обрусительних заходів російського уряду і населення і буде змушене цілком денационалізуватись"⁵. Усвідомлення небезпеки штовхає українське громадянство Криму на нестандартний крок. 11 серпня 1919 р. у Севастополі відбувся з'їзд українських громадських організацій Криму, в роботі якого взяли участь представники міст Севастополя, Сімферополя, Євпаторії, Ялти, Алупки. На цьому форумі була ухвалена постанова: "Аби Краєва Українська Рада в Криму могла обстоювати права української людности перед Кримською Владою і провадити широку організаційну, просвітну і економічну діяльність серед українців Криму, з'їзд постановив надати Виконавчому Комітету Краєвої Ради, котрий зветься Малою Радою, права Українського Консульства, і Голову Малої Ради Павла Ерофеїча Горяньського визнати Консулом Української Народньої Республіки в Криму. Місцем перебування Консула є м. Ялта"⁶.

Згідно Статуту Краєвої Української Ради в Криму, який був затверджений на з'їзді Краєвої Ради у листопаді 1918 р., до її складу входили представники "існуючих українських організацій в Криму". Для керування справами Краєвої Ради обиралася Мала Рада із 5-ти членів та 2-ох кандидатів. Метою кримської організації українців були "...просвіта і піднесення культури та добробуту українського народу і взагалі оборона прав українського населення Криму"⁷. Засобами досягнення мети, за Статутом, слугували культурні, освітні та економічні заходи. Тобто Краєва Українська Рада в Криму була громадською організацією, а не частиною державних органів УНР, тим більше не мала повноважень самостійно приймати рішення з дипломатичних питань. Відповідно серпнєві рішення про українське консульство в Криму, прийняте кримською Радою, потребувало затвердження з боку української державної влади.

Голова Малої Ради Краєвої Української Ради в Криму педагог, перекладач та журналіст П.Є. Горяньський звертається до державних органів УНР. Через відрізанисть бойовими діями Криму від північно-західної України, де знаходилися керівні органи УНР, він пише листа голові надзвичайної Дипломатичної місії на Кавказі І.Г. Красковському та передає йому інші офіційні матеріали. Останній мав повноваження вести діяльність в напрямку федерування України з Кримом, Кубанню та Кавказом. Крім того, голова місії був непогано ознайомлений зі станом української справи в Криму. В березні 1919 р. дипломатична місія, прямуючи до Тифлісу, побувала на Кримському півострові, де урядовець місії Іван Полянський лишився більш як на місяць "для обслідування Українських колоній"⁸. З Тифлісу п. Красковський й надалі підтримує якомога тісніший зв'язок з кримськими українцями. Тому Українська Краєва Рада Криму в проханні від 25 серпня 1919 р. до МЗС УНР про надання "Малій Раді прав Консульства, або про заснування в Криму представництва українського уряду" так висловила ставлення до дипломата: "Крайовій Раді відомо, що Голова Української Дипломатичної Місії на Кавказі Іван Ігнатович Красковський пильно дбає про підтримання українського національного руху в кольоніях і спеціально працює в сфері Східної політики України. Його Краєва Рада вважає авторитетним порадником в справі утворення Українського Представництва в Криму"⁹. Щодо справ на кримському селі, то у документі твердилося: "Треба також будити свідомість і підносити українську культуру серед селянства в Криму, для котрого досі Краєва Рада нічого не робила". У проханні до МЗС є цікаві дані і про українсько-кримськотатарські відносини: "...після

офіційної наради делегації Кривої Ради з представниками Татарської Директорії (власне з директором Закордонних Справ і курултаю (парламенту) виявилось, що керманічі татарського народу вважають бажаним і потрібним представництво українського Уряду в Криму для спільної діяльності попліч з українцями в обороні національних прав обох народів”¹⁰.

У листі до І.Г. Красковського П.Є. Горянський, “полишаючи на вернення нашої національної справи в Криму на кращій шлях Вашій ласкавій опіці”, прохає дипломата долучити до прохання кримчан свою “прихильну резолюцію” та “коли потрібно, скласти кошторис видатків на удержання представництва в Криму та його культурно-економічну працю”¹¹.

Прохання організованої української громадськості Криму очевидно було задоволене, оскільки у матеріалах до звіту дипломатичної місії на Кавказі зазначалося: “...було доручено Павлу Горянському, Голові Кримської Української Ради взяти на себе захист українців на правах Консула”¹².

Голова дипломатичної місії на Кавказі допомагав українському руху в Криму й матеріально, хоч і незначними коштами. Так з листа П. Горянського від 2 листопада 1919 р. ми дізнаємося про передачу в 1919 р. І. Красковським 25000 крб. одному з кримських діячів для заснування кооперативу. Голова Української Ради в Криму в цьому ж документі висловлює побоювання, що влада не затвердить статуту кооперативу, каже про кадрові проблеми.

В цьому листі є цікаві факти про матеріальний стан членів української громади м. Ялти. П. Горянський зазначає: “Мене дуже тягне... коли не в Київ, то хоч до Одеси, щоб бути в курсі новин. Але жінка вже так багато проїздила, а жалування вчительське... таке мізерне”; а трохи пізніше: “Заборний і Тихоліз (найбільше активні громадяне) поїхали на спекуляцію, десь у Бердянськ і вже 1,5 місяці ні слуху ні духу”. Єдиний, про кого мовиться в листі, що він “не бідує”, так це один з чільних діячів ялтинської громади П.С. Ярошевський. Бо він “одержав спадщину од брата..., має практику”¹³.

З листа також видно, як не просто вирішувалася проблема навіть з помешканням для ялтинської громади. П. Горянський писав: “Дуже б добре, незважаючи на все, мати помешкання для громади, хоч би любителі співу та театру збирались там. Але коштів нема, а з школи нас вигнав інспектор (земляк Павленко), боїться, щоб начальство не довідалось”¹⁴.

Таким чином, український рух під час денікінської окупації опинився у вкрай несприятливих умовах, оскільки владою проводився шовіністичний та антидемократичний курс. Його активність стала меншою в порівнянні з попередніми роками, але не припинилася. Організована українська громадськість Кримського півострова в основному зосередилася на питаннях культурно-економічної роботи. Як і в попередні роки, підтримувалися партнерські стосунки з кримськотатарським рухом. Дуже суттєвою перешкодою для розвитку українського руху в Криму стали й економічні негаразди. Саме політичне за формою прохання української громадськості півострова про відкриття консульства в умовах денікінської окупації мало з практичного пункту зору лише економічний зміст, бо денікінська влада не тільки офіційно не визнавала УНР, а й вела проти неї бойові дії. Відкриття ж консульства дозволяло отримати певні кошти від державної влади УНР задля громадської роботи. Практичну роботу з проведення політичного курсу УНР відносно Криму виконувала дипломатична місія на Кавказі на чолі з І.Г. Красковським. Наслідками діяльності української громадськості у 1919 р. стало призначення голови Української Кривої Ради в Криму П.Є. Горянського консулом УНР.

Література.

¹ Громов С.Є. Украинские политические партии и организации в период гражданской войны (1918 - 1920 гг.) // Додаток до “Вісника Університету внутрішніх справ” (№2). Доп. і повідомл. на Всеукраїнській науковій конференції “80-річчя відродження української державності: минуле і сучасне” - Сімферополь, 1997.- С. 87 - 93.

² Там же. - С. 91.

³ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917 - 1921. - Вид-во “Прометей”, 1951. - Ч.2. - С. 33.

⁴ Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. - Симферополь: “Таврия”, 1997. - С. 221.

⁵ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп. 3, спр. 50, арк.4.

⁶ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп. 3, спр. 50, арк. 3.

⁷ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп. 3, спр. 50, арк. 6.

⁸ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп.3, спр. 50, арк. 161.

⁹ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп.3, спр. 50, арк. 4.

¹⁰ Там же.

¹¹ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп.3, спр. 50, арк.7.

¹² ЦДАВОВ, ф. 3696, оп.3, спр. 50, арк. 165.

¹³ ЦДАВОВ, ф. 3696, оп.3, спр.51, арк.17.

¹⁴ Там же.